

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend.

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIENSTBARE VERBEELDING II

De bijbel spreekt over God op een wijze die is aangepast aan de **menselijke** ervaringswereld. Wie Hij is, wordt bij voorbeeld duidelijk gemaakt met behulp van begrippen die we kennen, omdat we gewend **zijn** ze toe te passen op mensen.

Wat moeten we denken **van** een dergelijke metaforische **wijze** van spreken? Is het de taak van de theologie om te zoeken naar de waarheid achter de beeldspraak? Hebben metaforen een eigen, onvervangbare functie?

Bavinck over mensvormigheid in Gods openbaring

In het vorige artikel heb ik aandacht gevraagd voor K. Schilder. Hoezeer Schilder ook een open oog heeft voor de waarde van dichterlijk spreken (en zingen), en voor het belang van verbeeldingskracht, in de omgang met de bijbel moeren we niet nodeloos bij de diversiteit van de heelden blijven staan. We zouden tekort kunnen doen aan de eenduidige waarheid. Deze opvatting zal ik dadelijk nader bekijken.

Maar eerst wil ik – aan de hand van H. Bavinck – nog eens aangeven hoe groot de reikwijdte van het metaforische spreken in de bijbel in feite is.¹

In deel 2 van zijn *Gereformeerde Dogmatiek* schrijft Bavinck over 'de namen Gods'. De namen die we voor God gebruiken, ontleen we aan de openbaring, aan de wijze waarop God zich toewendt naar de mensen. 'Er is geen enkele naam, die Gods wezen an sich aanduidt. ... En wijl de openbaring Gods in natuur en Schrift bepaaldelijk aan mensen is gericht, daarom is het eene menselijke taal, waarin God van zichzelf tot ons spreekt: daarom zijn het menselijke gedaanten, waaronder Hij verschijnt' (p. 68). Begrippen die we voor mensen en voor menselijke eigenschappen gebruiken (antropomorfismen), zijn dus in Gods openbaring in de Schrift niet bijkomstig. Bavinck schrijft in vervolg op het zojuist gegeven citaat: 'In de Schrift komen dus niet hier en daar enkele anthropomorphismen voor; de gansche Schrift is anthropomorphistisch'. En dan volgt een indrukwekkende rij voorbeelden uit alle bijbelboeken.

Hoe is zulk mensvormig spreken mogelijk? De grond daarvoor 'kan slechts daarin liggen, dat de gansche schepping, schoon als creatuur oneindig ver van God verwijderd, toch een schepsel, een werk Gods en Hem verwant is' (p. 72).

HOOFDARTIKEL

Dienstbare verbeelding II

K. Veling

UIT DE SCHRIFT

De **wet van Christus:**
zijn opdracht

H. Drost

KERKELIJK LEVEN

De **Verenigde Reformatorische Kerk in Nederland (VRKN)** I

W.G. de Vries

KERKELIJK LEVEN

Welke plaats krijgen de **belijdenisgeschriften** in een toekomstige S.O. W.-kerk?

A. van der Sloot

GELEGEN/ONGELEGEN

J. Kamphuis

MUZIEK

Nabij u is het woord

J. Smelik

KIJK OP DE KERK TE...

Onnen

A. Steenberghe

BOEKBESPREKING

75 jaar Bond tegen het vloeken
Een prominente hervormde stem over Europa
Oriëntatie in het diakonaat
Wat betekent 'de religieuze factor' in ons onderwijs?

PERSSCHOUW

W.G. de Vries

UIT DE KERKEN

Metaforisch spreken niet oneigenlijk

Vanuit een sooi vermeende eerbied hebben filosofen en theologen bepaalde beelden, bv. de wel erg lichamelijke, toch lager gesteld dan andere. Deze denkers uit de platoonse en gnostische tradities hebben geprobeerd het al te aardse spreken over God een bescheiden plaats te wijzen door onderscheid te maken tussen voorstelling en begrip. Het begrip zou dan meer rechtstreeks op God zelf betrekking hebben, in tegenstelling tot de beelden aan de mensenwereld ontleend. Bavinck verwerpt deze tweedeling hartgrondig. 'Er is voor den mensch maar keuze tusschen deze twee: absoluut zwijgen of menscheijk denken en spreken over God, tusschen ... theoretisch atheïsme of anthropomorphisme' (p. 73).

Bavinck belijdt dat voor ons een absolute, een adequate kennis van God onmogelijk is. Wij kunnen God niet begripen zoals Hij is. Maar kunnen we toch niet verder komen dan die veelheid aan mensvormige aanduidingen? Is er niet iets over Gods wezen te zeggen? De christelijke kerk heeft al vroeg de vraag gesteld 'of er onder al die eigenschappen (van God) niet eene was, die dat wezen Gods op de meest principiële wijze aanduidde en waaruit zich dan als het ware de andere eigenschappen lieten afleiden' (p. 81). Bavinck toont zich daarvoor zeer huiverig. Het blijft de roeping van de theologie 'om naar het voorbeeld der Heilige Schrift alle deugden Gods gelijkelij te eeren' (p. 87).

En mensen zijn daarbij gebonden aan hun lichamelijke, zintuigelijke bestaan. Tot die mensen spreekt Gods openbaring. 'De geestelijke dingen ncinen wij nooit rechtstreeks waar, maar alleen door het medium der stoffelijke dingen' (p. 74). Bavincks conclusie is daarom: 'Al ons spreken van onzienlijke dingen is dus metaphora, beeld, gelijkenis, poëzie' (p. 75). We moeten daar niet treurig over doen, alsof een dergelijke manier van spreken dus

eigenlijk onjuist of onbetrouwbaar zou moeten zijn. God leert ons spreken over Hem in begripen aan de menselijke ervaringswereld ontleend. 'Maar', zo vervolgt Bavinck, 'daarom spreken wij toch niet onwaar en onjuist. Integendeel, echte poëzie is waarheid, want zij berust op de gelijkenis, de overeenkomst, de verwantschap van de verschillende groepen van verschijnselen'.

Bavincks conclusie is hier heel breed: 'Indien her spreken in beeld onwaar ware, zou al ons denken, en al ons weten schijn, en het spreken zelf onmogelijk zijn' (p. 75).

Mensvormige beelden overwinnen?

Het beeldende van Gods openbaring in de bijbel staat in geen dele op gespannen voet met de waarheid en de betrouwbaarheid van de Schrift. Wie gehoorzaam naar de Schrift luistert, neemt mensvormige beschrijvingen en typeringen volstrekt serieus.

Maar hoe moet het dan wanneer deze beschrijvingen en typeringen niet zo maar met elkaar te verenigen lijken? De eenheid van de Schrift vraagt dat we al de 'namen Gods' gelijkelij eren.

K. Schilder trekt daaruit de conclusie dat we onderscheid moeten proberen te maken tusschen mensvormige uitdrukkingen enerzijds en meer exacte formuleringen anderzijds. Bij voorbeeld doet hij dat wanneer hij zich bezint op de Schriftplaatsen waar gesproken wordt over Gods berouw en die waar juist de nadruk wordt gelegd op Gods onbenouwelijkheid, op zijn eeuwig en vast besluit.

De Schrift spreekt over Gods berouw, over zijn toom over sonde, over zijn bereidheid gebeden te verhoren, enzovoort. Het lijkt erop dat we de conclusie moeten trekken dat God veranderlijk is, ja dat Gods besluiten afhankelijk zijn van wat mensen doen en laten. Onder andere tegenover de Remonstranten houdt Schilder staande dat God volstrekt soevereïn is. Het is niet zo dat Gods besluiten veranderen; wel kan Hij zijn werken veranderen op grond van zijn onveranderde besluiten.

Een nieuwe metafoor

Schilder behandelt de vragen over Gods berouw o.a. in deel III van zijn Catechismusverklaring. Ik geef een breed citaat: 'Dat berouw Gods -, ook de gereformeerden hebben er vaak over gesproken; ze wisten, dat de Schrift zich van het woord bedient, maar bedachten óók, dat de bijbel ons waarschuwt: denk er wel aan, dat dit woord "berouw" geen wetenschappelijk-nauwkeurige term is; want van een teruggaan op den weg zijner besluiten is bij Hem geen sprake'.

Bijzonder interessant is vervolgens de manier waarop Schilder de term 'berouw', die niet wetenschappelijk-nauwkeurig is, preciseert. Hij doet dat namelijk met een nieuwe metafoor!

Schilder schrijft verder: 'Als ik een schip zie, dat zigzag vaart, en ik sta zelf als leek-in-de-navigatie op een ander schip, en weet van den kapitein van het eerste niets af, dan zeg ik, soovaak diens koers zich wijzigt: hij heeft be-

KERNREDACTIE

DR. W.G. DE VRIES (cindred), DR. G.J. VAN MIDDCKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. R. LUIJTEN, PROT. DR. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VEIHING

MEDEWERKERS

DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. UT JONG, DRS. J. MFSSELINK, DRS. J. SMELIK

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 MC Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 r r v.

De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT

J 84,75 per jaar; f 15,25 per halfjaar; studenten f 69,75 per jaar (binnenland).

Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers J 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

rouw, hij verandert van koers. Maar dan beteekent in mijn ondoordachte spreken de term "hij heeft berouw", niets anders dan dat voor mijn *waarneming* die kapitein telkens van *koers* verandert; en het heeft dan voor mijn lekenverstand den *schijn*, dat hij zijn aanvankelijk *voornemen* niet meer gestand doet. Maar in oorlogstijd, als er duikboten op de loer liggen, is het zig-zag-varen vaak *opzet*; de *zichtbare* "händeling" verandert, maar het *plan*, het *besluit* is niet gewijzigd; dat wordt juist trouw gevolgd; en een "ingewijde" weet daar alles van'.

Metaforen blijven

Het is me in deze artikelen niet te doen om een bespreking van de vragen over de onveranderlijkheid van God. Ik haal Schilders benadering van deze vragen aan als een voorbeeld.

Schilder is m.i. overtuigend waar hij de verscheidenheid (de schijnbare tegenstrijdigheid) in wat de bijbel ons over God leert, in verband brengt met de diversiteit van beelden, van mensvormige voorstellingen. De term 'berouw' moet als mensvormige wijze van spreken, als metafoor worden opgevat.

Zeker! Maar waar de Schrift spreekt over Gods onveranderlijkheid evengoed. Ook dan wordt duidelijk gemaakt wie Hij is met behulp van begrippen die we in eerste instantie vullen vanuit onze menselijke ervaring, misschien vanuit onze voorstelling van een koning wiens besluiten onherroepelijk zijn.

Opmerkelijk is dat Schilders poging om het niet nauwkeurige woord 'berouw' toe te lichten, uitloopt in een nieuwe metafoor, die van de zig-zag-koers van het schip dat uitwijkt voor onderzeeërs.

Mijns inziens kan zo'n nieuwe metafoor inderdaad effectief zijn. De verbeeldingskracht van de gelovige bijbellezer wordt uitgedaagd. Niet zozeer om te proberen 'boven' de metaforen uit te komen. Maar we spannen ons in om Gods werkelijkheid ons opnieuw concreet voor te stellen. Vanuit nieuwe vragen. Of vanuit een nieuwe situatie.

In Schilders metafoor van de behoedzaam manoeuvreren-de scheepskapitein zie ik een aanwijzing dat ons spreken over God niet buiten beelden kan. Of Schilder het met deze analyse eens zou zijn, weet ik niet. Hij was als theoloog uit op eenduidige en logisch-verantwoorde begrippen. Ik noem een voorbeeld, dat voor Schilder belangrijk was.

'Berouw' is geen precieze term. Maar ook 'onveranderlijkheid' kan verschillend worden uitgelegd, aldus Schilder. God is niet statisch, onbeweeglijk. Bij Hem is rust werk: '*alles is altijd af, en alles is ook voortdurend in beweging, in een levens heden*'.³ In aansluiting bij een vroeg-middeleeuwse filosoof omschrijft Schilder Gods eeuwigheid als '*perfect, en immeralgeheel*, bezit van een *ontermineerbaar* (niet te begrenzen, KV) *leven*'.⁴

Hier hebben we dan een theoretisch exact, niet metaforisch begrip. De mensvormige duidingen met termen als 'berouw' en 'onveranderlijkheid' zijn vermeden. Ja, maar niet-metaforisch?

Lees nog eens. Schilders nieuwe begrip zit boordevol nieuwe metaforen. God bezit leven dat niet begrensd is. En Hij bezit dat leven immer (op elk moment?) algeheel. We worden door Schilder uitgenodigd om opnieuw allerlei begrippen uit onze ervaringswereld uit te buiten om iets van God te zien.

Hiermee is uiteraard niets ten nadele gezegd van Schilders formulering. Integendeel misschien. Ook zo'n filosofische omschrijving blijft, als ze als complex van metaforen wordt opgevat, bewaard voor verabsolutering.

Waarheid en metaforen

We kunnen ons blijkbaar niet gemakkelijk van beelden ontdoen wanneer we over God spreken. Maar waarom zou dat erg zijn?

Wij denken bij beeldspraak vaak meteen aan fantasie, onnauwkeurigheid, misschien zelfs aan onbetrouwbaarheid. Maar is die koppeling noodzakelijk. Mijns inziens allerm minst. Echte poëzie is waarheid, om met Bavinck te spreken.

Iets anders is dat nogal wat hedendaagse theologen de nieuwe waardering van de metafoor gebruiken voor een nieuwe verpakking van vrijzinnigheid. Mijn artikelenserie is niet primair bedoeld om deze theologen te bestrijden. Het is veel interessanter de positieve betekenis van metaforen te onderzoeken. Maar we kunnen er niet omheen. Het volgende artikel zal daaraan gewijd zijn.

In het slotartikel keer ik dan terug tot het thema van de dienstbare verbeelding.

K. Veling

¹ De suggestie om in verband met Gods openbaring in menselijke taal eens te kijken naar Bavinck dank ik aan de heer J.C. van den Akker te Leusden.

² *Heidelbergsche Catechismus*, deel III, Goes 1950, p. 86.

³ *Heidelbergsche Catechismus*, deel III, Goes 1950, p. 28.

⁴ A.w., p. 116.

DE WET VAN CHRISTUS: ZIJN OPDRACHT

'Draagt elkanders lasten en vervult alzoo de wet van Christus'

Galaten 6 : 2 (St.V.)

'Ze scheiden tegenwoordig in de kerk alsof het maar niks is.' Die verzuchting hoor je wel eens. Zo'n opmerking wordt vaak gemaakt uit liefde tot Gods wet. Het doet pijn te zien hoe Gods gebod niet meer serieus genomen lijkt.

Zo'n opmerking kan uit oprechte zorg geboren zijn. Toch is er een gemis. Er is gemis aan ootmoed (vs. 1). Maar bovendien is er een gemis aan betrokkenheid (vs. 2). En dat is niet naar Christus' wet. Men kan zo'n opmerking dus maken uit liefde tot de wet en tegelijk niet gaan op de weg van de wet.

Want de weg van de wet is dat je iemands last ook draagt. Iemands last is **wat** hem of haar gauw doet struikelen. Het kan een karakterfout of een boezemzonde zijn. 'De last dragen' betekent dat we elkaar niet alleen laten modderen met onze zonde en schuld, met onze fouten en gekkigheden. We helpen dragen. Dat is Christus' weg.

Hij veroordeelde de zonde wel, maar liet die tegelijk niet voor iemands rekening liggen. Hij nam de Jast juist op Zich. De gemeente gaat zijn weg wanneer ze elkaars lasten niet laten liggen, maar oppakken. Dat wordt de weg van het kruis. Het is niet altijd eenvoudig jezelf aan de kant te zetten om de problematiek van een ander op te pakken. Maar dat is de weg die Mij wees en ging. Dat is ook zijn wet.

Hij wil dat we die wet doen. Het is opdracht die wet te vervullen. 'En vervult de wet van Christus.' Deze uitdrukking is aan de ene kant ontmoedigend. Paulus voert hier een ontmoedigingsbeleid tegen mensen die van Gods wet hun wet wilden maken door het zelf te doen. Paulus schrijft: 'vervult de wet... maar... **het** blijft Christus' wet'. Want wij redden het niet. Die wet vraagt zoveel liefde – dat heb ik nooit. Juist de liefde onthult onze zonde (zie zondag 2). Hoe mooi, hoe totaal is die liefde. Hoe egoïstisch, hoe onmachtig is ons leven.

Dat de wet Christus' wei is en blijft, ontmoedigt om de weg **van** de werken op te gaan. Tegelijk bemoedigt het om de weg van **het** geloof in te slaan. Want het is heerlijk

dat de apostel ons met de opdracht van deze tekst wijst op de wet van Christus. Hij heeft die wet al vervuld. Hij is de bron. Door het geloof mogen we putten uit die bron om zijn wet te voldoen. Op die manier groeit de liefde in ons. Tegelijk zijn wij het dan niet meer. **Her is Christus** die in ons zijn wet volbrengt. De opgave werd een gave.

H. Drost

Extra nummers van De Reformatie...

kunt u bestellen door overmaking van de kosten op **postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie Goes**, onder vermelding van jaargang en nummer

Dit zijn de kosten (incl. porto)

1 ex.:	f 3,15
2 ex.:	f 5,60
3 ex.:	f 8,25
4 ex.:	f 10,10
5 ex.:	f 11,95

No ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd

DE VERENIGDE REFORMATORISCHE KERK IN NEDERLAND (VRKN) I

Grote aandacht krijgt momenteel het Samen op Weg-proces van de Nederlandse Hervormde Kerk, de synodaal Gereformeerde Kerken en de Evangelisch Lutherse Kerk in Nederland. Op korte termijn wil men komen tot een samengaan in De Verenigde Reformatorische Kerk in Nederland, met de door velen ongelukkig genoemde afkorting: VRKN. In ons blad van 21 november 1992 gaven we in 'Persschouw' reeds enkele commentaren hierop door uit de hoek van de Confessionele Vereniging in de Nederlandse Hervormde Kerk en van christelijke gereformeerde zijde.

Het betrof nog niet meer dan een 'eerste indruk' die van beide zijden negatief uitviel. Maar het grootste bezwaar kwam van de zijde van de Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk.

Inmiddels heb ik de volledige tekst van de beoogde kerkorde voor de VRKN ontvangen, een uitgave van de gezamenlijke werkgroep kerkorde. Deze omvat 19 artikelen. Van bijzonder belang is uiteraard de vraag, van welke belijdenis deze verenigde kerk uitgaat. Daarover lezen we in Artikel I: 'Betrokken in Gods toewending tot de wereld, belijdt de kerk in gehoorzaamheid aan de heilige Schrift als enige bron en norm van de kerkelijke verkondiging en dienst, de drieëenige God, Vader, Zoon en Heilige Geest'. En verder: 'Het belijden van de kerk geschiedt in gemeenschap met de belijdenis van het voorgeslacht, zoals die is verwoord, in de Apostolische geloofsbelijdenis, de geloofsbelijdenis van Nicea en de geloofsbelijdenis van Athanasius – waardoor de kerk zich verbonden weer met de algemene christelijke kerk – en voorts in de onveranderde Augsburger confessie, de catechismus van Luther, die van Heidelberg en Genève, en de Nederlandse geloofsbelijdenis met de Dordtse Leerregels, door de Reformatie aan de kerk geschonken.

De kerk erkent de betekenis van de Konkordie van Leuvenberg voor de samenbinding van de lutherse en de gereformeerde tradities, alsmede die van de theologische Verklaring van Barmen voor het belijden in het heden'.

Met name van de zijde van de Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk is massaal protest aangetekend tegen deze belijdenis als grondslag voor de VRKN. Dit protest nam een dergelijke omvang aan dat de Generale Synode van de Hervormde Kerk besloot met vertegenwoordigers van de Gereformeerde Bond tot een gesprek te komen. Op 21 november 1992 kwamen namelijk te Putten honderden hervormd-gereformeerde ambtsdragers bijeen, die

een 'adres' aan de Generale Synode richtten, waarin zij onoverkomelijke bezwaren tegen de beoogde VRKN uitten. Dit bracht de synode tot een uitzonderlijke stap: een gesprek met (het hoofdbestuur van) de Gereformeerde Bond aan te gaan.

Dit gesprek vond plaats op 22 en 23 januari j.l. *De Waarheidsvriend*, het orgaan van deze bond, kwam met een extra dik nummer op 28 januari.

Daarin wordt een zeer uitvoerig verslag van de besprekingen gegeven. Ook vond er een interview plaats door het IKON met is. J. van der Graaf en ds. E. Overeem, voormalig, synode-voorzitter van de synodaal Gereformeerde Kerken, op 24 januari.

Vanwege het belang van de zaak nam ik me voor in enkele artikelen op deze kerkelijk zo actuele zaken nader in te gaan.

Terwijl ik me daarop voorbereide, werd de redactie een artikel over dezelfde materie aangeboden door ds. A. van der Sloot te Drachten. Daaraan wordt nu eerst plaats gegeven.

W.G. de Vries

WELKE PLAATS KRIJGEN DE BELIJDENISGESCHRIFTEN IN EEN TOEKOMSTIGE S.O. W.-KERK?

De synode van de Nederlandse Hervormde Kerk sprak op vrijdag en zaterdag 22 en 23 januari j.l. met een afvaardiging van de Gereformeerde Band over een toekomstige Samen-op-Weg-kerk. Centraal in dit gesprek stond de concept-kerkord zoals die eind vorig jaar het licht zag. Vanuit de Gereformeerde Bond zijn bezwaren geuit tegen de plaats die aan de belijdenisgeschriften in deze kerkorde is toegekend. In de kerkorde voor de toekomstige S.O.W.-kerk worden maar liefst 11 helijdenisgeschriften genoemd, deels van gereformeerde origine, deels van Lutherse huize. De bezwaren van de Bond zijn dat de verschillende belijdenissen elkaar onderling tegenspreken. Met name **keert** de Bond zich tegen de zgn. Leuenherger Konkordie in de concept-kerkord. Deze Konkordie staat – zo is de stellige overtuiging van de Bond – op gespannen voet met de drie formulieren van eenheid. De synode van de Ned. Herv. Kerk sprak nu met de Bond over deze bezwaren. In dat gesprek ging het vooral over de plaats van de belijdenisgeschriften in een toekomstige S.O.W.-kerk. Bijdrage voor het gesprek op de synode vormde een notitie van de Raad van Deputaten van Samen op Weg over dit onderwerp. Een korte samenvatting van deze notitie stond in het Ned. *Dagblad* van maandag 18 juni j.l. In onderstaand artikel willen we hierbij enkele kanttekeningen plaatsen. De Raad van Deputaten van Samen op Weg hebben in een achttal stellingen (paragrafen) hun visie over de plaats van de belijdenisgeschriften in een toekomstige S.O.W.-kerk verwoord. We geven steeds eerst een weergave van hun standpunt en plaatsen vervolgens onze kanttekeningen.

1. Uitgangspunt bij de kerkopvatting dient het hart van de belijdenis te zijn, d.i. de leer van de rechtvaardiging zoals die is beleden in de artikelen 20-24 van de Ned. Geloofsbelijdenis. De inzet bij de zondenvergeving zoals die in de leer van de rechtvaardiging is verwoord geeft ook een goed zicht op het functioneren van de belijdenis in de kerk. De leer van de rechtvaardiging benadrukt immers dat de kerk een 'zondige kerk' is. Dat wil zeggen een kerk van zondaren, maar ook een kerk die tot in haar meest wezenlijke structuren aangetast kan zijn door de zonde.

Kanttekening: Inderdaad, hier op aarde behoort de volmaakte kerk tot het onmogelijke. Onze Here leert ons niet voor niets bidden: Vergeef ons onze schulden. En ook

houdt Hij ons voor dat we 70 maal 7 maal onze broeder hebben te vergeven.

2. De leer van de rechtvaardiging van de goddeloze noopt ons tot deemoed. Het mankt verheerlijking van een bepaalde episode uit de kerkgeschiedenis onmogelijk. Evenmin kan er sprake zijn van een overmoedige overschatting van de reikwijdte van ons eigen hedendaags inzicht. De inzet van de leer van de rechtvaardiging zou je een kerkkritisch element kunnen noemen. Zo fungeert het in de dialoog tussen Rome-Reformatie. Maar daarbij blijft het niet. Het richt zich tegen elke vorm van kerkelijke zelfingenomenheid en triomfalisme in eigen kring!

Kanttekening: Ook al wordt het niet gezegd, maar het is wel duidelijk dat onder de afwijzing van de verheerlijking van een bepaalde periode natuurlijk ook de periode valt waarin de 3 Formulieren van Eenheid werden opgesteld. De reikwijdte van de 16e-eeuwse inzichten mag vooral niet overschat worden!

3. Toch zou het onjuist zijn om met een beroep op de leer van de rechtvaardiging het werk van de Geest in de geschiedenis van de kerk te negeren. Het calvinisme heeft juist altijd de eenheid rechtvaardiging-heiliging benadrukt. De Heilige Geest heeft een heiligend spoor getrokken van geloofsvolharding. In de eeuwenoude belijdenisformuleringen kunnen we de existentiële hoogten en diepten van ons eigen bestaan herkennen. Er is niet alleen de brug tussen ons en ons voorgelacht in de zonde, maar ook in de genade. Dat genadewerk van God maakt dat we met dankbaarheid op de traditie van onze kerken mogen terugzien en met geloofsvertrouwen naar de toekomst van de kerk mogen uitzien.

Kanttekening: De belijdenissen zoals we die kennen in de 3 Formulieren van Eenheid wordt hier omschreven als de geloofstraditie waarin we staan. Dat is wel wat anders dan wat de 3 Formulieren van Eenheid zijn, namelijk: een naspreken van Gods Woord.

4. De rijkdom van de Schrift is onuitputtelijk. Elke belijdenis die zou pretenderen een uitputtende samenvatting van de Schrift te kunnen geven is feitelijk een reductie van wat de Schrift biedt. Al ons kennen is stukwerk! De genoegzaamheid van de Schrift kan nooit op één lijn worden geplaatst met de genoegzaamheid van de belijdenis. En omdat we aangewezen zijn op de rechtvaardiging Gods, én vanwege onze hoop op de verlichting door de

Geest, zien we uit naar het moment dat we niet meer in raadselen zullen zien. Gehechtheid aan de tekst van de historische geloofsbelijdenis kan nooit leiden tot een bagatellisering van onze verwachting op een beter verstaan van Gods Woord.

Kanttekening: De tegenstelling die hier gemaakt wordt tussen de genoegzaamheid van de bijbel en die van de belijdenis is opvallend. Wir stelt dat de belijdenis (i.c. de 3 Formulieren van Eenheid) genoegzaam is? Zij zijn slechts een samenvatting (maar bepaald geen uitputtende samenvatting) van de leer der waarheid. Intussen is de suggestie duidelijk: wie handhaving van de 3 Formulieren van Eenheid voorstaat doet af aan de rijkdom van de Schrift! Terwijl nota bene in de 3 Formulieren van Eenheid getuigenis wordt afgelegd van de waarheid van de Schrift! Vergelijk bijvoorbeeld de zinsnede uit het ondertekeningsformulier: 'in alle delen geheel met Gods Woord overeenstem'.

5. Hoe men de belijdenis definieert: spreekregel, contract van kerkelijke samenleving, staf om te gaan of stok om te slaan, nntiit gaat het kerkelijke spreken in het schriftelijke belijdend spreken op. In lofzang en diakonale daad wordt meer gezegd dan ooit in een belijdenis verwoord kan worden. Gods Geest drijft ons over de bewoordingen van de belijdenis heen. Met andere woorden: een belijdenis kan veelzeggend zijn maar zegt niet alles. Zeker niet van ons persoonlijk geloofsleven.

Kanttekening: Hier wordt miskend dat de 3 Formulieren van Eenheid de waarheid van Gods Woord naspreken. Men stelt de persoonlijke geloofsuiting van de mens boven de waarheid van Gods Woord. Er is hier sprake van eenzelfde subjectivisme dat in de jaren zestig o.m. door ds. R.J. F. Schoep werd uitgedragen. Op grond van de persoonlijke geloofsuiting 'Jezus is Heer' achtte deze de binding van de ambtsdragers aan de 3 Formulieren van Eenheid te eng.

6. Het opstellen van een geloofsbelijdenis vraagt om een situatie die daarvoor rijp is. Wanneer er geen sprake is van zo'n moment dan mist het opstellen van een nieuwe belijdenis liet klemmend appèl dat uitgaat van een uit de nood van de tijd geboren geloofsgetuigenis! Slechts de Geest kan ons het tijdig dan wel ontijdig karakter van ons geloofsgetuigenis leren verstaan. Daarom kan het in de historische belijdenisgeschriften verwoorde geloofsgetuigenis nooit zonder de wolk van latere getuigen die ook in hun tijd en situatie in navolging van het voorgeslacht pogen de geesten te onderscheiden.

Kanttekening: Hier wordt afstand genomen van wat in het ondertekeningsformulier staat, namelijk dat de 3 Formulieren van Eenheid in alles Gods Woord naspreken. Schijnbaar wordt ruimte geclaimd voor de Geest die ons in de waarheid zal leiden. In werkelijkheid wordt de waarheid van Gods Woord, waarvan getuigenis wordt afgelegd in de 3 Formulieren van Eenheid, ondermijnd. Er wordt hier in feite ruimte gevraagd voor 'de open canon'. Niet de Geest die gehoorzaam maakt aan de Schriften, maar de door de Geest geleide mens die niet gebonden is

aan de Schrift krijgt de ruimte!

7. Karakteristiek voor onze kerkelijke traditie is niet alleen de leertraditie. Ook de viertraditie, zoals die gevonden wordt in pastoraat en diakonaat, behoort erbij. Wel vormen de historische belijdenisgeschriften een wezenlijke schakel in de karakteristiek van het profiel van die traditie. Her- en erkenning van de authenticiteit van de belijdenisgeschriften is onmisbaar. Pas daai is echte aanvaarding en verwerking in eigen geloofsleven mogelijk. Vanuit de integratie van het kerkelijke verleden is waarachtige ontmoeting met gelovigen uit andere tradities mogelijk.

Kanttekening: Erkenning van de authenticiteit van de belijdenisgeschriften is – het wordt wat eentonig – wel iets heel anders dan er voor staan dat de belijdenisgeschriften in alles Gods Woord naspreken. Bij het erkennen van de authenticiteit van de belijdenisgeschriften erken je slechts dat de 16e-eeuwse opstellers echt vanuit hun geloof werkzaam zijn geweest.

8. Niet alleen voor extern gesprek (met gelovigen uit andere traditie) maar ook voor intern gesprek is kennis nodig van wat het voorgeslacht ten diepste bewoog! Die kennis is alleen van waarde als het doosgeleefde kennis is, d.w.z. als de historische kennis in verband kan worden gebracht met vragen en antwoorden nu. Een proces waarbij dit plaatsvindt kan ertoe leiden dat de historische kennis als het ware ons bestaan openbreekt zodat we bevrijd worden van overfixatie op eigen vragen en antwoorden. Maar zo'n proces kan ons ook eerlijk doen erkennen dat niet alle vragen en antwoorden van onze tijd rechtstreeks met de inhoud van de belijdenisgeschriften in verband kan worden gebracht. In dergelijke situaties kunnen we niet anders dan ons vertrouwen uitspreken in de Geest die ons de ware betekenis zal onthullen. Onder de bezielende leiding van de Geest van God zal echte omgang met de traditie van de kerk zo altijd tweerichtingsverkeer zijn. Spreken we over gezag van de belijdenisgeschriften dan spreken we over de onontkoombaarheid van dit tweerichtingsverkeer.

Kanttekening: Het is kenmerkend voor subjectivistisch denken dat de waarheid Gods ondergeschikt wordt gemaakt aan het geloof van de mens. Denk aan het hedendaagse gebruik van her zgn. relationele waarheidsbegrip, waarbij de waarachtigheid van Gods Woord afhankelijk wordt gemaakt van het geloof van de mens. Uiting van dit subjectivistische denken ontmoeten we hier waar gesteld wordt dat de belijdenisgeschriften gezag hebben omdat en in zoverre wij (natuurlijk door de Geest!) geloven (het zgn. tweerichtingsverkeer).

Samenvattend: de Raad van Deputaten van Samen op Weg neemt in haar publikatie over de plaats van de belijdenisgeschriften haar uitgangspunt niet in het betrouwbare Woord Gods, maar in een subjectivistisch denken, zoals dit o.m. in het bekende synode-rapport *God met ons* gevonden wordt.

A. van der Sloor

Het verhaal van de Levende

Het verhaal in een anti-ideologische tijd

Het grote verhaal, de alles-omvattende ideologie doet het niet meer in onze tijd van de teloorgang van het socialisme en de uitputtings-verschijnselen van onze westerse beschaving.

Betekent dat soms in godsdienstig opzicht een nieuwe kans voor het kleine, persoonlijke verhaal? Kan de warmte, de 'echtheid', waarmee wij persoonlijk spreken over het heil en de toeëigening daarvan de brug slaan naar de verwerving van het heil?

We zagen de vorige keer: de terugtocht van het grote verhaal naar het kleine is niet mogelijk. Als het ons niet te doen is om het grote verhaal van de Levende, zowel wanneer het over 'de kerk' gaat als wanneer we spreken over 'de toeëigening van het heil', dan doen we beter de tent te sluiten vóór rille stoelen leeg zijn – in de tijd waarin Nietzsche verklaarde dat God 'dood' en een minister van de Nederlandse kroon verklaart dat Gods norm niet meer mee doet en in de discussie geen gelding heeft.

Maar hoe sterk de stem van de anti-ideologen zich ook keert tegen 'de christelijke ideologie' –, het enige, echte 'grote verhaal' houdt *werkelijkheids*waarde. Het is hard als graniet. Dat maakt het pas tot 'het grote verhaal'. Het is het verhaal van de levende God!

Het verhaal van de herdersjongen

Zo beleed David tegenover Saul, die dat verhaal kwijt was en *du*s hang was geworden, dat hij krediet had in het verhaal en daarom Goliath opzocht. Hij beleed en loochende het niet: het zal *deze* onbesneden Filistijn vergaan als het de leeuw en de heer is vergaan, die ik als schapehoeder aantrof en dat omdat 'hij de slagorden van de levende God gehoond heeft', 1 Sam. 17 : 36.

Waren het zulke machtige slagorden? Laat me niet lachen! Maar hoor die jonge knaap aan Goliath vlak voor zijn dood 'het grote verhaal' verkondigen: 'ik treed u tegemoet in de naam van Jahwe der legerscharen, de God van de slagorden van Israël, die gij getart hebt', 1 Sam. 17 : 45.

En de afloop? Die wordt vandaag nog op de christelijke basis-school verteld! Dat legt *basis* voor het leven.

Het verhaal van de mini-koning

Eeuwen later komt Sanherib van Assur aan Hizkia en aan de joodse mannen op de muur van het desolate Jeruzalem vertellen, dat het grote verhaal van alle ideologieën verleden tijd en mythe is: waar zijn de goden van Hamat en Arpad, waar de goden van Sefarvaïm, Hena en Iwwa. Hebben zij soms Samaria uit mijn macht gered? En dan soms wel uw god Jahwe?, 18 : 34, 35. Hij laat die propaganda nog eens horen – zou de gestadige druppel de steen van het geloof van Israël niet uithollen?, 19 : 12, 13.

Dan dat kleine koninkje Hizkia in de tempel – zich voor zijn volk toeëigenend in gebed en smeken het heil van God! Hij vindt bevend de woorden van David: de koning van Assur heeft zijn maarschalk gezonden 'om de levende God te honen', 19 : 4. Dan weet Hizkia best hoe *dood* de ideologieën van zijn tijd zijn en dat dáár niets viel toe te eigenen: 'Waarlijk HERE, de koningen van Assur heb-

ben de volken en hun landen verwoest en hun goden in het vuur geworpen, want het waren geen goden, maar slechts maaksel van mensenhanden: hout en steen', 19 : 18 (laten wij nu denken aan Hegel en Marx, aan het Duitsland van Hitler en het Rusland van Stalin – en denken aan dat trotse en uitgebluste Westen!).

Toen liet Jahwe 'de dochter van Sion' lachen en spotten over de bluffende krachtpatser, 19 : 21.

Dat verhaal moet de christelijke basis-school anno 1993 vooral ook doorvertellen.

Dan moet bij die twee verhalen aan het eind ook echt wel verteld, dat de kop van de dode reus Goliath in Jeruzalem terecht kwam, 1 Sam. 17 : 54 en dat Sanherib door z'n eigen zoons geslacht werd, knielend voor 'zijn god Nisrok', 2 Kon. 19 : 37.

Bij het grote verhaal van de Levende horen ook de verhalen van de dode ideologieën,

Een mini-koning met een A-status

Was Hizkia een held? Een 'held des geloofs'? Wij willen hem in het grote verhaal niet kwijt! Maar overzag hij het gebied dat het verhaal bestreek? Hij was in diezelfde tijd toch ook maan zó weer de man van het *défaitisme* en van het eigen kleine verhaal.

Hij dacht na al die spanningen, waarbij nog een dodelijke ziekte kwam, dat hij toch echt begon mee te tellen. Er kwamen gezanten uit het verre Babel om hem *namens* hun koning gul geluk te wensen mei zijn herstel. Het was zo mooi: een A-status onder de koningen van het Mid-den-Oosten! Hij liet verguld hun al de schatten van zijn dynastie zien: er was toch nog heel wat overgebleven na zijn tribuut aan Assur, 2 Kon. 18 : 14, 15! Toen zei Jesaja hem de heinelse wacht aan: Babel, Babel! En uw zoons: gesneden aan Babels hof, 20 : 18! Jesaja heeft het zelf ook in zijn boekrollen opgenomen, Jes. 39. We moeten het blijkbaar *twee keer* in de bijbel lezen. Niet om Hizkia weg te strepen onder het getal van de geloofsgetuigen, maar om – *inkerende tot onszelf* – te bedenken, dat Hizkia op z'n knieën in de tempel de man werd van de messiaanse allure en van de belijdenis van de levende God en dat de man, die zo verguld z'n schatten toonde, zo maar opeens de *man* wordt van de bekrompen blik en de kleine allure: 'het zal immers gedurende mijn leven bestendig vrede zijn', 2 Kon. 20 : 19.

Niet bepaald een triomfantelijk eind!

Het moet óók doorverteld op de basis-school en in de christelijke kerk.

Zou het verhaal geen actuele preektekst wezen? Men kan de tekst dan nemen uit het boek Jesaja. Daar is het woord van het toegedekte *défaitisme* te vinden – *vlak voor* het grote verhaal van de Knecht des Heren, les. 40 en volgende hoofdstukken.

Dat is een over-gang en een voortgang!

Naadloos sluiten Oud en Nieuw Verbond aanéén. De kaarten overlappen elkaar.

Het grote verhaal gaat dan ook door – rechtstreeks naai ons 'kleine luyden' 'over wie het einde der eeuwen gekomen is', 1 Kor. 10: 11.

J. Kamphuis

NABIJ U IS HET WOORD

Op 31 oktober 1992 vierde de vereniging *Evangelisatie en Recreatie* haar twintigjarig bestaan. De lustrumcommissie van E&R verzocht mij ter gelegenheid daarvan een 'nieuw lied' te schrijven. Aan die vraag werd gedeeltelijk voldaan, dat wil zeggen: er kwam een **nieuwe** liedtekst op een **oude** maar springlevende melodie.

Oud

Laten we beginnen met het 'oude' van het lied: de melodie. Deze heeft een lange geschiedenis achter de rug. Naar verluidt is de wijs afgeleid van de melodie van het 15de-eeuwse wereldlijke lied 'Der reich Mann war geritten aus'.¹ Hoe het ook zij, de melodie kwam in de 16de eeuw bij de Boheemse Broederschap terecht. Een zekere Centurio Sirutschko (overl. 1578) gebruikte de melodie bij een kerklied, waarvan de eerste strofe luidde:

*Mensch, ei-hrh dein herz zu Gott
ril aus kummer, angst und not.
Fleuch dieser welt eitelkeit
und ir ungerechtigkeit
denn du hast zeit!*²

Dit lied verscheen in de bundel *Kirchengeseng darinnen die Heubartickel des Christlichen glaubens kurz gefasset und ausgelegt sind*. Dit liedboek uit 1566 werd waarschijnlijk in Praag gedrukt en in ieder geval opgedragen aan Keizer Maximiliaan II. De bundel beleefde diverse (later: ingrijpend gewijzigde) herdrukken. De melodie van 'Mensch, erheb dein Herz zu Gott' werd in de 17de eeuw vooral populair doordat zij op een gegeven moment gebruikt werd bij het zendingslied 'Sonne der Gerechtigkeit':

*Sonne der Gerechtigkeit,
gehe auf zu unserer Zeit;
brich in deiner Kirche an,
daß die Welfes sehen kann
Ei-hui-m dich, Herr.*

Dit zeven coupletten tellende lied heeft een ontstaansperiode van maar liefst 100 jaar. De tekst is in feite een compilatie van strofen uit drie verschillende liederen uit 1704, 1741 en 1827. Wonder boven wonder is deson-

danks een fraai en populair zendingslied ontstaan. Tot op de dag van vandaag wordt dit lied gezongen. Het is momenteel onder andere te vinden in het *Evangelisches Kirchengesangbuch* (lied 218) en in het *Liedboek voor de Kerken* (lied 313).

Uit de praktijk is gebleken dat men de melodie zeer snel kan leren. Gewoon een keer goed voorzingen en een gemeente zingt haar zonder problemen na.

Ongetwijfeld is de doorzichtige structuur hier debet aan. De melodie laat zich namelijk in twee gedeelten (regels 1-2, 3-4) en een 'coda' (regel 5) indelen. De eerste twee regels zijn ritmisch haast identiek en bewegen zich in het hoge gedeelte van de (ionische) toonladder. De regels 3 en 4, die ritmisch aan elkaar verwant zijn, bewegen zich in het lage gedeelte van de modus. Je zou kunnen zeggen dat de melodie proclamerend, uitbundig begint (regel 1-2), vervolgens een vertellend karakter krijgt (regel 3-4) om te besluiten met een ingetogen slotregel.

Zoals alle zestiende-eeuwse liedmelodieën, is de melodie éénstemmig gedacht. Dat wil zeggen: de melodie heeft op zich geen begeleiding van orgel of piano nodig om tot haar recht te komen. Wie het lied echter wil begeleiden, kan voor zettingen (harmonisaties) terecht in de kooruitgave van het *Liedboek voor de Kerken* (de 'groene bundel') en in het *Orgelboek bij de 491 gezangen* (de 'blauwe bundel') bij gezang 313.

Wat de uitvoering van de melodie betreft, geeft het geplaatste tactuïteken de volgende indicatie voor het tempo. Uitgaande van het gelijkmatig op en neer bewegen van de hand, heeft elke halve (witte) noot een opslag of een neerslag van de hand. Daardoor ontstaan als vanzelf 'accenten' op de woorden 'gij', 'was' 'is' en 'komt'. (Ten onrechte werd de melodie in het E&R-lustrumboekje afgedrukt in een vierkwartsmaat, waarbij de kwartnoot (zwarte noot) dus de releenheid zou zijn. De melodie zou dan in een lager tempo en met andere accentueringen gezongen moeten worden.)

Nieuw

Het lag eigenlijk voor de hand de fraaie melodie van het zendingslied 'Sonne der Gerechtigkeit' te gebruiken voor een 'evangelisatie'-lied. Het centrale gegeven in het lied wordt gevormd door de tekst uit Romeinen 10 : 8 (parallel van Deuteronomium 30 : 14): 'Nabij u is het woord in uw mond en in uw hart'. Deze woorden worden letterlijk geciteerd in de middelste strofe. Dat is het couplet waar het lied inhoudelijk een wending neemt. Na vers 5 komen we als het ware uit het duister in het licht terecht. Deson-

NABIJ U IS HET WOORD

Kirchengeseng, Praag? 1566

1. Gij, die was en is en komt,
leg een lied in on - ze mond,
dat de he - le we - reld hoort,
want na - bij ons is uw woord.
Ont - ferm U, Heer.

2.

Licht uit Licht, U roepen wij,
wees voor ons 'God van nabij'.
Kom, verdrijf de duisternis,
waarin licht noch leven is.
Ontferm u, Heer.

4.

Al wie aan U toebehoort
wacht op uw verlossend woord.
Kom, o kom, G d van nabij,
sta uw kinderen terzij.
Verlos ons. Heer.

6.

Hij, **de Heer** gaat voor **ons** uit,
als een vuur dat niemand stuit.
Zing het lied dat Hij ons leert
en het kwade wordt verteerd.
Verlos ons, Heer.

8.

Door **de** wereld gaat Gods Woord,
klinkt tot aan het einde voort.
Maak het wijd en zijd bekend:
't Woord volbrengt waartoe Hij 't zendt.
Wees met ons, **Heer**.

3.

Heer, uw hele schepping lijdt,
zucht in diepe donkerheid.
Zie dit vruchteloos bestaan
toch in uw ontferming aan.
Ontferm u. Heer.

5.

Gij, die licht zendt en ons hoort,
spreekt: 'Nabij u is het woord
in uw hart en in uw mond.
Ga daarmee de wereld rond.'
Verlos ons, Heer.

7.

Wie uit God geboren is,
wie Hij riep uit duisternis.
doet zoals de Heer gebiedt;
hoor, het Woord is hem een lied.
Wees met ons, Heer.

9.

't Woord, gesproken in de tijd,
geldig voor de eeuwigheid,
gaat bij ons van mond tot mond,
totdat Christus wederkomt.
Wees met ons, Heer.

Jan Smelik

danks blijft het 'Kyrie eleison' (Heer, ontferm U) klinken.

Die bede vormt telkens de afsluiting van het couplet en fungeert als refrein. Deze refreinregel heb ik overgenomen uit het lied 'Sonne der Gerechtigheit', waar elke strofe eindigt met 'Erbarm dich, Herr'. Daarbij heb ik echter wel gekozen voor drie verschillende acclamaties: 3x 'Ontferm U, Heer' (vs. 1 t/m 3), 3x 'Verlos ons, Heer' (vs. 4 t/m 6) en 3x 'Wees met ons, Heer' (vs. 7 t/m 9). Deze driedeling verwijst naar het oude liturgische 'kyrie'-gezag, waarbij drie keer 'Kyrie eleison', drie keer 'Christe eleison' en tenslotte drie keer 'Kyrie eleison' gezongen werd.

Over de tekst is verder nog op te merken dat men – behalve de tekst uit Romeinen 10 – zonder moeite de andere referenties; aan hijhedeelsten in het lied terug zal vinden. Om er maar een paar te noemen:

- Jeremia 23 : 23: Ben ik een God van nabij, luidt het woord des HEREN, en niet een God van verre?
- Jesaja 55 : 11: ...also zal mijn woord, dat uit mijn mond uitgaat, ook zijn; het zal niet ledig tot Mij wederkeren, maar het zal doen wat Mij behaagt en dat volbrengen, waartoe Ik het zend,
- 1 Johannes 5 : 1 & 4: Een ieder die gelooft, dat Jezus de Christus is, is uit God geboren ... want al wat uit God geboren is, overwint de wereld...

Het lied kan heel goed in beurtzang gezongen worden. De coupletten 1, 5 en 9 zouden door allen gezongen kunnen worden; de verzen 2, 4 en 7 door de mannen en de strofen 3, 6 en 8 door de vrouwen. Uiteraard zijn ook andere indelingen mogelijk.

Hoe dan ook, moge voor dit lied gelden: waar het hart vol van is, daarvan zingt de mond. Laat anders in ieder geval mogen gelden: waar de mond van zingt, daarvan raakt het hart vol.

J. Smelik

¹ J. Zahn, *Die Melodien der Deutschen Evangelischen Kirchenlieder*, Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim 1963, Bd. I, p. 531, Bd. VI, p. 47-49.

² Volledige liedtekst in: Ph. Wackernagel, *Dos Deutsche Kirchenlied*, Bd. IV, Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim 1964, Bd. I, p. 455-456

PASTORAAL
in respectie

J.A. Knepper sr.

Een geestelijke huis van levende stenen

Gemeenteopbouw in de praktijk rond het jaar 2000

Hoe functioneert de kerk als organisatie? Wat gaat er mis en hoe kunnen we dat voorkomen? Dit boek helpt *elk* gemeentelid zijn/haar steentje bij te dragen aan het geestelijk huis waarin wij mogen wonen.

152 pag., paperback, f 16,75

Verkrijgbaar in de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100 - 15591

Drs. R. Th. de Boer

Israël niet te vergeten

–joodse volkenkerk in bijbels licht–

Velen zeggen tegenwoordig: Israël is nog steeds het uitverkoren volk van God. Anderen betrekken de tegenovergestelde stelling: Israël is door God verworpen en het joodse volk is als alle andere volken; de kerk is nu het uitverkoren volk: het 'geestelijk Israël'.

Het is heel belangrijk in deze discussie zorgvuldig positie te kiezen. De schrijver gaat aan de hand van verschillende Schriftgedeelten na, wat over Israël gezegd wordt; er is meer dan 'alleen maar' Romeinen 9-11. In hoeverre verandert de positie van Israël na Pinksteren? Mwt de kerk de zending onder de joden opgeven en zich beperken tot een 'dialog'!

Bij wijze van intermezzo is een geïllustreerd ooggetuige-verslag opgenomen van een sabbatsviering in Jeruzalem.

De auteur is predikant van de Geref. Kerk (vrijgem.)

240 pag., gebonden, f 24,90

verkrijgbaar in de boekhandel

OOSTERBAAN & LE COINTRE bv
Postbus 25 4460 AA Goes - Tel. 01100-15591

ONNEN

De geschiedenis van de kerk in Onnen is nog maar kort. Het dorp bestaat al heel lang, ± 650 jaar, het ligt in de gemeente Haren, waarin ook de dorpen Noordlaren en Glimmen liggen. In de dorpen Haren en Noordlaren staan kerkgebouwen uit de twaalfde eeuw. Voor de Afscheiding gingen de inwoners van Glimmen naar Noordlaren, en die van Onnen naar de kerk in Haren. Na de Afscheiding werden de gereformeerden eerst lid van de kerk in de stad Groningen en pas in 1844 is er weer sprake van kerkelijke activiteiten in Haren.

In 1852 vond de institucring plaats in het dorp **Haren**. De leden van de kerk woonden toen merendeels buiten het dorp Haren; richting Groningen aan de Hoornse Dijk en in het dorp Onnen. De kerk groeide in de vorige eeuw zo sterk dat in de tachtiger jaren een nieuw en groter kerkgebouw werd gebouwd, evenals in de twintiger jaren van deze eeuw. En in de dertiger jaren bleek ook deze weer te klein te worden.

Een initiatief van de leden uit Glimmen en Onnen – gesteund door een commissie uit de **kerkeraad** – om tussen beide dorpen een kerkgebouw te **plaatsen**, liep vast op de weigering van de leden van de gemeente om in het gebied van het andere dorp naar de kerk te gaan. Daarop **ontstond** in Onnen een **aktie** om in het eigen dorp niet alleen een kerkgehouw te krijgen, **maar** ook om een zelfstandige gemeente te mogen institueren. Dat gebeurde op 30 juni 1933 en de kerkeraad werd verzocht om medewerking te verlenen. Voordat deze toezegging binnen was werd er al

een financiële aktie gehouden die een bedrag van f 6.230,- aan toezeggingen opleverde. Voordat de classic bewilligd had om tot instituering over te gaan was het kerkgebouw al klaar, met inzet van alle gemeentelieden. De bouwgrond was geschonken, het gebouw kostte f 6.100,- incl. de banken; de stoelen voor het middenvak kostten f 1.875,- per stuk, en de kerk kreeg 267 zitplaatsen. Dit alles was klaar op 27 maart 1934, toen werd het kerkgebouw in gebruik genomen. De instituering vond plaats op 16 december 1934. De gemeente bestond toen uit 140 belijdende en 107 doopleden.

Inmiddels had een boedelscheiding plaatsgehad en was in de classiskerken gecollecteerd waardoor er zoveel geld binnenkwam dat ook direkt een pastorie betaald kon worden. De pastorie kwam klaar in maart 1935 en de eerste predikani deed intrede in de gemeente op 27 juli 1935. Het was een zeer snelle aktie geworden die in ruim 2 jaar een mooi resultaat opleverde, een zelfstandige gemeente met een kerk en pastorie, en een eigen predikant. De gemeente groeide goed en telde begin 1945 totaal 365 zielen.

Ds. A. Kuiper werd opgevolgd door ds. M.J.C. Blok in 1941. In de kerkelijke strijd tijdens de oorlog bleek vrijwel de gehele gemeente **het** niet eens te zijn met het standpunt van de synode en de kerkeraad had eind 1944 al besloten tot vrijmaking als een meerdere vergadering dwang zou uitoefenen t.a.v. de kerkeraad, maar tevens werd besloten deze zaak met de gemeente te bespreken op een vergadering na het einde van de oorlog.

In de tussentijd werd er echter vanuit de classis z.g. voorlichting gegeven en op deze voorlichtingsbijeenkomsten werd vooral gewerkt met het gegeven dat, als Onnen zich zou vrijmaken, het kerkgebouw enz. voor de synodalen zou zijn. Dit war; uiteraard een heel gevoelige snaar en toen de kerkeraad in mei 1945 deze zaken met de gemeente ging bespreken speelde dit punt dan ook een heel grote rol. De overgrote meerderheid van de kerkeraad koos voor vrijmaking, een klein deel van de gemeente volgde (82 bel. en 64 doopleden). Het grootste deel was zo verbonden met hetgeen bereikt was door de medewerking van allen en de financiële offers die daarvoor nodig geweest waren dat men zich liet verleiden. Broeders en zusters

die heel overtuigd waren geweest van de eigen verantwoordelijkheid van de kerkeraad van de plaatselijke kerk dat ze de classis trotseerden toen het ging om de hoogte van liet traktenierit van een beroepen predikant, gingen nu, omwille van de smeer, voor de rechter spreken over de synode als het hoogste gezag in de kerk. Dit kwam zover omdat men het aanbod van de kerkeraad om de goederen te delen afwees en de zaak voor de rechter bracht om alles up te eisen.

In 1952 werd in laatste instantie rechtgesproken en de uitspraak was dat de kerkeraad het hoogste orgaan is, volgens de kerkorde. waardoor alle goederen toekwamen aan de vrijgemaakten. Tot die tijd werd het kerkgebouw door beide kerken gebruikt, maar na deze uitspraak verdwenen de synodalen naar de inmiddels gebouwde Hervormde kerk in het dorp en gingen direkt zelf bezig met kerkbouw.

Heel deze geschiedenis heeft diepe sporen getrokken in het dorp en heeft een afkeer bewerkt voor de vrijgemaakten die tot nu toe nog negatief werkt voor de gemeente. Doordat er in de laatste decennia vrij veel is veranderd in de bevolkingssamenstelling slijt het nu wat weg, maar het is iot op heden een handicap in de verhoudingen en de aantrekkingskracht van de gemeente.

Na de Vrijmaking bleef de gemeente klein en daalde het aantal zielen in de zestiger jaren tot beneden de 120. Dit kwam vooral doordat de werkgelegenheid in de agrarische sector terugliep. In de latere jaren werkte vooral het beleid van de provincie en de gemeente Haren een snelle groei tegen. In het dorp mag alleen gebouwd worden voor de eigen behoefte en om voor een nieuwe woning in aanmerking te komen moet men aan een aantal voorwaarden voldoen, een inwoner van het dorp zijn, of geweest zijn kort geleden. In de laatste 15 jaar is er desondanks toch nogal wat veranderd in de samenstelling van de gemeente, er zijn weer net zoveel kerkleden als direkt na de Vrijmaking.

Het is wel mogelijk om in Onnen te komen wonen als een bestaande woning gekocht wordt. Alleen is het wel een vrij dure mogelijkheid. Hoewel de oorspronkelijke bevolking vooral agrarisch georiënteerd is en de inkomers forenzen zijn, geeft dat in de gemeente toch wel een gezellige sfeer. Er gebeuren nog veel werkzaamheden voor de kerk door kerkleden en gezamenlijk.

Met de steun van de classis Groningen heeft de kerk in Onnen een eigen predikant. Sinds de Vrijmaking waren dat de predikanten ds. H.D. van Herksen, G. Lievaart, J.T. Oldenhuis, C. van Kalker, M.K. Drost en sinds 1989 staat in Onnen ds. J.W. Boerma.

Wat zou mooi zijn als de gemeente wat zou groeien. Dit kan best mogelijk zijn zonder extra kosten, de ruimte is er wel. De omgeving en de nabijheid van de stad kunnen erg aantrekkelijk genoemd worden. ook voor gezinnen met kinderen.

A. Steenberg

BOEKBESPREKING

75 JAAR BOND TEGEN HET VLOEKEN

Onder de titel *Zo'n wonderlijke club* – een aanhaling van de buitenstaander prof. dr. J.G. Romhoff – laat de bekende Bond tegen het vloeken ons weten dat ze er al 75 jaar voor ijvert dat Gods Naam niet gesmaad en gelasterd wordt in de Nederlandse samenleving. Wat er in al die jaren voor 'strategieën' gehanteerd zijn om dit doel te bereiken wordt in een goed lopend verhaal verteld door de theoloog dr. J.H. van de Bank en de bekende schrijver Hans Werkman. Daarbij wordt duidelijk dat er naast een 'enge' ook een 'ruime' uitleg bestaat van het verbod op vloeken. Zoals we die kennen uit onze Heidelbergse Catechismus. De Bond keert zich in de praktijk tegen de vloek-op-zich, getuige bijv. de 'reclame-borden' op de stations.

Het ledenbestand kende in de 75 jaren heel wat schommelingen. Ondanks (of juist dankzij?) veel verzet uit de steeds verder ontkerstenende samenleving zit er de laatste jaren weer groei in het aantal leden (nu ruim 12.000).

De taakstelling van deze organisatie zal blijven 'tot de jongste dag'. De auteurs durven het aan om in dat verband te stellen: 'Dan zal de Bond tegen het vloeken opgeheven zijn'. Maar, zo denk ik, misschien is de ergernis tegen die 'wonderlijke club' vóór 'de jongste dag' al wel zo groot dat 'men' die club niet meer naast zich/tegenover zich duldt! De geschiedenis van de Bond m.b.t. de mensenrechten (1978) gaf al enkele duidelijke symptomen te zien: deze organisatie heette toen 'anti-democratisch' volgens veel linkse politici.

Eigenlijk moest de Bond niet nodig zijn: als alle christenen maar een zoutend zout in de samenleving waren en dus bederfwerend. Dan werd er misschien niet alleen minder gevloekt, maar zou er ook positief in alle andere dingen van het leven de eer van God nagestreefd worden. Zouden we niet moeten stellen: de kerk is de beste 'bond tegen het vloeken', maar ook de beste 'bond tegen het stelen', en tegen moord, ontucht en tegen alle andere zonden? Is niet elke zonde een vloek? Daarmee zou het werkterrein van de Bond enorm uitgebreid worden. En dus de organisatie topzwaar.

Dus: laten we de Bond maar een warm hart toedragen! Alleen al vanwege de organisatorische aspecten kan de kerk deze taak nooit echt overnemen.

Intussen is het gedenkboekje beslist de moeite waard. In een tiental korte hoofdstukken wordt het meest saillante uit de Bondsgeschiedenis verteld; de tekst is verlucht met verscheidene foto's en affiches. Zonder meer aanbevolen. Het adres van de Bond tegen het vloeken is:

Drs. R. van de Poll, Postbus 362, 3900 AJ Veenendaal.

H. Veldman

N.a.v.: J.H. van de Bank en Hans Werkman, *'Zo'n wonderlijke club' – 75 jaar Bond tegen het vloeken Gedenkboekje 1917-1992*. Uitg. Buijten & Schipperheijn b.v., Amsterdam 1992; 108 pag., prijs f 16,90.

EEN PROMINENTE HERVORMDE STEM OVER EUROPA

Dr. Karel Blei, secretaris-generaal van de N.H. Kerk, dacht na over het reit dat de protestantse kerken tot nu toe terughoudend zijn in hun helangstelling voor de Europese eenwording. Het viel hem op dat dit een tegenstelling vormt in het R.-K. Kerk die overal in Europa juist zeer politiek op de eenwording inspeelt. Zouden de protestantse kerken hun afzijdigheid niet beter kunnen opgeven? Maar dit moet niet betekenen dat zij allerlei oogmerken van de R.-K. Kerk gaan viltgen.

Deze overwegingen liggen ten grondslag aan een boek *Kerk-zijn over grenzen heen* (visie op Europa 1992), dat dit jaar van de hand van dr. Blei verscheen bij het Boekencentrum (123 blz., prijs f 24,90).

Het onderwerp is tegelijk actueel en complex. Het vraagt om kennisneming en analyse.

Het boek telt zes hoofdstukken. Na een inleiding wordt een kort historisch overzicht gegeven van de ontwikkeling van het Europese streven tot en met de tijd van de top van Maastricht in dec. 1991. Hoofdstuk 3 beschrijft de r.-k. interesse voor Europa, terwijl in hoofdstuk 4 protestantse reserves inzake Europa aan de orde komen. In de beide laatste hoofdstukken geeft de schrijver zijn visie op Europa resp. op het kerk-zijn in Europa.

Pauselijke oproepen tot christelijke eenheid van Europa

Aan de hand van veel verwijzingen (o.a. naar de bijzondere bisschoppensynode in dec. 1991 in Rome) toont de schrijver de nadrukkelijke betrokkenheid aan van de RKK bij de Europese ontwikkelingen. De tegenwoordige paus wees erop dat ook zijn voorgangers het thema van de Europese eenheid met de religie als ziel van deze eenheid klemtoonden (Pius XII in nov. 1948 voor de Europese Unie van Federalisten). In 1986 schreef de huidige paus Johannes Paulus II in een huodschap dat herevangelisatie van Europa nodig is. 'Europa heeft een ziel nodig', aldus de paus. Bij zijn bezoek aan de Europese instellingen in Straatsburg (1988) riep hij het Europees Parlement op zijn invloed te gebruiken opdat de mens van wetenschap en techniek zich met die van het geloof zou verzoenen.

Bij deze oproepen kan aanwezigheid worden vermoed van een element van terugverlangen naar de voor-reformatorische christenheid in Europa, maar dan toch niet zonder wijzigingen. Deze christenheid zal haar voorstellingen moeten aanvullen met moderne regels voor grondrechten van de mens, zoals vastgelegd door onder meer

het IIe Vaticaans Concilie.

Volgens Blei is het geen toeval dat ook omgekeerd Europeesgezinde r.-k. politici aandringen op een actieve opstelling van de RKK jegens 'Europa'. De schrijver noemt hierbij het Tweede Kamerlid voor het CDA, mr. J.P. van Iersel.

Protestantse terughoudendheid

De auteur herinnert eraan dat protestantse kerken vaak nationale kerken zijn (Ned. Herv. Kerk, Kerk van Schotland, enz.). De vredes van Munster en Westfalen brachten een verbinding aan tussen kerk en nationale identiteit en dit stimuleert de Europese integratie niet.

Blei wijst op drie bronnen die getuigen van 'huiver' voor Europese eenwording. De eerste twee vindt hij bij zijn mede-lidmaten van de NHK, dr. W. Aalders en ir. L. van der Waal. Dr. Aalders, Nijmeegs oud-lector in de geschiedenis van de reformatorische theologie, schreef onder meer het boek *De overlevingskansen van een protestantse natie* (1987). Aalders beroept zich hierin op de geschiedenis van de Griekse anticken, van het protestantisme en van Nederland om kritisch te staan tegenover een verenigd Europa. Want daar zullen de naties vleugellam zijn geworden. Blei citeert vervolgens Van der Waal, Europees parlements lid voor SGP, GPV en RPF, dat deze zich voor de nationale zelfstandigheid eveneens beroept op de Nederlandse ontstaansgeschiedenis. Blei wijst de mening van Aalders af als historisch-romantisch en neemt Van der Waal in deze kritiek mee. Dit laatste overigens ten onrechte, want Van der Waal geeft voor zijn terughoudendheid inzake Europa meestal actuele argumenten aan.

Als derde bron van kritiek op de EG wijst Blei op een notitie van de Raad van Kerken in Nederland, getiteld *Europa, een continent in perspectief* (1990). Hierin wordt het primaat van economische en technologische motieven bij de EG gekritiseerd. Als gevolg hiervan geraken milieu, sociaal beleid, rechten van migranten en democratie in verdrinking. Maas, schrijft dr. Blei, als vanuit de protestantse en oecumenische hoek voornamelijk kritisch over 'Europa' wordt gesproken, neemt men daar Europa niet serieus en heeft men hierop geen visie.

Visie van de auteur

De auteur verzet zich tegen de (r.-k.) gedachte van herkerstening van Europa. Maar hij vreest daarvan niet al-

leen kerkelijke bevoogding. Hij keert zich in het algemeen tegen een Europa waar de heersende cultuur zou passen bij welke kerk ook. Juist als de cultuur gesecculariseerd is, wordt de gemeente gedwongen haar plaats te bepalen in de wereld. Blei wil de secularisatie positief aanvaarden, dus niet als een bedreiging, maar als een uitdaging en bevrijding tot mondig mens-zijn.

Deze visie werkt de auteur uit tot deel van een wereldbeschouwing over Europa. Hij verwerpt de voorstelling dat Europa in oorsprong christelijk was. Her christendom kwam uit Judea, verbreidde zich eerst in Klein-Azië en bereikte Europa pas later. Het was de verbreiding van de Islam langs de Middellandse Zee die de kerk een tijdlang opsloot in Europa. Maar in Europa werkten steeds tal van culturen op elkaar: mystiek tegen kritiek, godsdienst tegenover rede, traditie tegenover evolutie. Europa is een draaikolk van stromingen, zo ontleent Blei aan de Franse essayist Edgar Morin in diens *Penser l'Europe* (1987). Identiteit kan Europa niet hieraan ontleenen, maar wel aan de toekomst in Gods hand. Deze toekomst is een verenigd Europa, waar de mensen moeten samenleven om te kunnen overleven. Blei verwijst ook naar H. Berkhof die in *Christelijk geloof* schreef dat de Identiteit van een mens niet in hem, maar vóór hem ligt.

In de europeanisering moet afscheid worden genomen van een gemeente die wordt beschermd door sociale en politieke realiteiten. Terecht, want de geschiedenis leert dat een christelijke maatschappij vaak botste tegen de menselijkheid (slavenhandel, kolonialisme, racisme, antisemitisme). Het is God echter juist om dit menselijke te doen. Heiliging en vernieuwing van het bestaan betekent dat het menselijke meer zichzelf wordt: minderheden worden hooggeacht; oecumenisch wordt er gedacht; openheid betracht; verzoening, mensenrechten en geweldloosheid worden toegepast; de schepping beschermd. Blei noemt dit de droom van een menselijk Europa. Hij eindigt met zijn verzekering dat dit ook de thema's zijn van het conciliair proces, zoals sinds 1983 gestart vanuit de Wereldraad van Kerken: gerechtigheid, vrede en heilheid van de schepping.

Christus soeverein

Dr. Blei haalt heel wat zaken grondig overhoop. Maar afwijzing van zijn studie alleen omdat bekende thema's van de Wereldraad erin kunnen worden herkend, is te gemakkelijk. Daarom volgt als slot van deze bespreking een poging: om enkele zaken op hun plaats te zetten.

De kern van Blei's studie is dat hij zich keert tegen een christelijke politiek en cultuur die zouden passen bij de prediking van het Evangelie in en vanuit de christelijke gemeente. Deze afwijzing gaat niet alleen nogal kras in tegen de Schrift, maar stuit ook op elementaire praktische overwegingen.

Om met het eerste te beginnen: Christus is als Hoofd van de kerk óók soeverein over staat en burgerlijk leven, ook al is hier ten dele een andere toepassing van zijn regeermacht nodig dan in de kerk. Zowel Schrift als belijdenis

wijzen de burgerlijke overheden – zoals Cyrus en de Romeinse magistraten – aan als beschermers van de kerk; Jes. 49 : 23; 1 Tim. 2 : 2: art. 36 NGB. De auteur schrijft dat het God om het menselijke is te doen. Maar daarbij gaat hij aan het verschil tussen de nieuwe mens en de oude mens voorbij. Zal bovendien de nieuwe mens zijn Heiland niet waarneembaar willen danken en prijzen? Het is God te doen om zijn lof; Jes. 43 : 21. Op het gedurig biddend overwegen van het Evangeliewoord moeten uitsluiting van slavenhandel, racisme, milieuvandalisme, enz. volgen. Goede vaart en bloei van de samenleving worden op juiste wijze voorbereid door haar bevruchting met zuivere prediking vanuit de kerk; Ps. 119 : 98; 1 Tim. 4 : Xb. Maar zonder de rem en de sturing hiervan is er slechts het menselijke van de heidenen, met hun slavernij, racisme, bedrog, enz. Alleen daarom reeds zijn christelijke politiek en cultuur niet weg te denken als het Evangelie zuiver wordt gepredikt.

Christelijke kolonievorming

De praktijk van alle tijden wijst bovendien geheel in dezelfde richting. Zo geldt voor de zending dat deze vaak uitgaat naar gebieden, waar van een christelijke cultuur en politiek geen sprake is. Dit moet lijken op de voorkeur van dr. Blei. Maar een zendeling zal zorg willen dragen voor hen die zich vanuit een wereld van ongeloof of ander geloof door het Evangelie luten beroeren. Als ze moeilijkheden ondervinden van hun niet-christelijke woonland-genoten, zal vanuit de zendingspost worden geprobeerd burgerlijke bescherming aan hen te bieden. Dit is dan al een begin van christelijke politiek en cultuur. Ook in Noordwest-Europa is in de vroege Middeleeuwen voor een deel op deze manies een christelijke cultuur ontstaan. Een van de factoren hierbij was dat christelijk-sociale kolonies werden gevormd rond abdijen en kerken. Deze boden bescherming tegen plaatselijke ruwe zeden. Op den duur werd de heidens-Germaanse cultuur in een christelijk-Germaanse gewijzigd.

Maar ook als vandaag een oprecht christelijk gezin in een geheel gesecculariseerd, bikkelhard en baatzuchtig volk komt te wonen en daar moet werken voor zijn maatschappelijke taak en levensonderhoud, zal dit snel moeilijkheden ondervinden. Waar moeten de ouders goed onderwijs vinden voor hun kinderen? Ook zal een puur onchristelijke maatschappij aanpassing vragen aan haar willekeur en zelfs aan de gemeenheid van een halve of hele maffia. Dit is dan geen uitdaging en bevrijding, maar wel degelijk een bedreiging voor ieder die geen sociaal beschermde functie heeft.

Juist om zich daartegen te beschermen zullen christenen vaak in groepen willen leven. Zij kunnen elkaar dan helpen tegen willekeur, en daarvoor streven naar invoering van goede maatschappelijke regels. Dit is christelijke kolonievorming (het woord 'zuil' is hiervoor te beperkt).

In Nederland zijn er als gevolg van de kerkelijke reformaties in de 16e eeuw en later nog altijd relatief veel belijdend-christelijke groepen. Een Nederlandse burger bui-

tengaat kan ook een beroep doen op steun van een overheid die met de christelijke invloed in Nederland rekening houdt.

Daarom zijn Nederlandse niet-roomskatholieke belijdende christenen voorzichtig met de onttakeling van de politieke, culturele en sociale structuren van hun land ten behoeve van de europeanisering. Zijn er in een steeds wijder verstrooide en meer **vermengde** maatschappij voldoende mogelijkheden om kerkelijke samenkomsten en goede scholen te bezoeken? Kunnen zij in die maatschappij als belijdende (en dus getuigende) christenen blijven bestaan?

Belijdende kerken zijn bedachtzaam

De gedachte van dr. Blei, als zouden de protestantse kerken nationale kerken willen zijn, berust op verkeerde waarneming.

Toen de vrije genade die het Evangelie leert, door onder meer Luther en Calvijn werd herontdekt, was de reformatie die zij wilden, gericht op doorgang door geheel Europa. Daarbij leerden ze tal van toepassingen van de Schrift voor het burgerlijke leven. De reformatie was zowel kerkelijk als politiek en cultureel.

De contra-reformatie heeft deze doorgang in veel landen geblokkeerd. Van godsdienstvrijheid was vaak géén, en ook in de betere gevallen slechts matig sprake. De jarenlange oorlogen die hieruit voortkwamen, brachten niet de kerken zelf, maar de diplomaten tijdens het sluiten van de vrede van Westfalen (1648) tot de verkeerde leus van het *cuius regio, illius religio* (wiens gebied, diens godsdienst). Deze leus gaf de kerken een quasi-nationaal karakter. Toch is de kerk die als enige grondslag de leer bezit van het Evangelie, niet aan een bepaalde plaats gebonden. Anders zou ook niet de onderlinge erkenning van kerken met gelijke confessie over de gehele wereld mogelijk zijn.

Daarom is geografische verbreiding van lidmaten van Christus' kerk uitstekend. Maar enige bedachtzaamheid is niet overbodig. De voorkeur moet m.i. uitgaan naar verspreiding in groepen, in christelijke kolonies, vanwege de eerder vermelde sociaal-politieke omstandigheden.

Vandaag betekent dit dat, vanuit de gereformeerde kerken in Nederland gezien, wordt gezocht naar verdediging van de sociaal-culturele en politieke bescherming biedende basis die nog in Nederland is te vinden. Daarnaast wordt gestreefd naar verbreiding van het geloof van de reformatie overal waar teven? christelijke kolonievorming mogelijk is. Het vasthouden aan nationale identiteit is bij dit laatste secundair.

De kerk van Rome als derde partij

De verwerping door dr. Blei van een kerkelijk bevoegd, rooms-katholiek gestempeld Europa is terecht. Aan een oproep van r.-k. zijde tot herevangelisatie van Europa kleeft het bezwaar van de kerkelijk-hiërarchische oorsprong van deze oproep. Echte evangelisatie van Europa betekent dat mensen en volken in Europa zich door

Christus laten leiden, de lof aan God brengen en elkaar daarvoor helpen. Dit is iets anders dan wat onlangs weer is vastgesteld in een instructie van de Vaticaanse congregatie voor de geloofsleer, namelijk dat r.-k. auteurs hun publikaties over geloof en zeden vooraf door een bisschop moeten laten goedkeuren (*Ned. Dagblad*, 11 juni jl.).

Zoiets maakt dat veel lidmaten zich in geestelijke zaken passief tonen, een gezamenlijke vertolking van hun christelijke doeleinden aan de bisschoppen overlaten, en het sociale en politieke vlak onbekoinderd beschouwen als een 'terrein der natuur', waar zij de onverschilligen zullen nadoen. Vandaar b.v. de bezwaren van CDA-voorzitter drs. W. van Velzen tegen de bijbel als toetssteen voor een politieke partij. Op die manier werken zij mee aan het ontstaan van een materialistisch en zelfingenomen Europa, met een geestelijkheid die op voorwaarde van gehoorzaamheid hieraan haar zegen geeft. We ontkennen hierbij niet dat er ook andere rooms-katholieken zijn, die meer zelfstandig en meer rechtstreeks onder invloed van de Schrift willen staan, en voor wie zoiets te ver gaat.

We zien hier weer de oude driehoeksverhouding tussen de reformatie, Rome en de secularisatie. Reformatie en secularisatie kunnen elkaar vinden in de strijd tegen kerkelijke bevoogding. Reformatie en Rome kunnen elkaar soms vinden in de strijd tegen te vergaande secularisatie. Maar ook kunnen de secularisatie en Rome elkaar soms vinden in de strijd van de spotters tegen het beroep op Gods Woord voor de kerstening van cultuur en samenleving. Helaas staat de studie van dr. Blei vooral in het teken van de secularisatie.

A.J. Verbrugh

Drs. Wubbo Scholte
Leven met het onvolkomene
~ v e depressie en depressiviteit

Een fijngevoelig boekje over de problemen van depressieve mensen en hun omgeving.
Met name het tere punt van de relatie tussen geloof en depressie wordt zorgvuldig besproken. Eigenlijk voor iedereen een onmisbaar boek.

96 pag., paperback.
2e druk, f 11,50
Verkrijgbaar in de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100 - 'SS'.

ORIËNTATIE IN HET DIAKONAAT

Het diakonaat van de gemeente mag zich reeds geruime tijd in een toenemende belangstelling verheugen. Vele publikaties bevestigen dit. Diakonen kunnen bepaald niet meer klagen, dat er in de theologische bezinning weinig aandacht is voor de dienst van de barmhartigheid. In de stroom van publikaties verscheen onlangs een boek, waarop ik graag de schijnwerper richt. Het gaat om de studie van dr. A. Noordegraaf, docent praktische theologie vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Het boek wil een oriëntatie bieden en naar mijn mening is de auteur daar uitstekend in geslaagd.

Na een terreinverkenning schetst de schrijver bijbels-theologische lijnen. Vervolgens geeft hij aandacht aan de historie van het diakonaat. Daarna komen thema's als 'diakonaat en gemeente', 'diakonaat en samenleving' aan de orde. Het boek wordt afgesloten met een hoofdstuk over het werelddiakonaat. Bijzonder waardevol is dat achter elk hoofdstuk een literatuurlijst volgt. Wie zich breder wil oriënteren, wordt de weg gewezen.

De opzet van het boek maakt duidelijk dat de auteur be-slissend acht wat de Heilige Schrift zegt over de dienst van de barmhartigheid. De bijbels-theologische lijnen gaan voorop. Terecht staat Noordegraaf uitvoerig stil bij het Oude Testament. De lijnen van het Oude Testament worden in het Nieuwe onmiskenbaar doorgetrokken. Wie grondig over het diakonaat wil spreken, kan aan de gegevens van het Oude Testament niet voorbijgaan.

Tegenover de overaccentuering van de daad in moderne visies handhaaft de auteur de eenheid van woord en daad: 'Diakonaat wordt lam gelegd, als we het heil beperken tot zondaren en alleen de vragen van verzoening en bekering in het oog vatten. Diakonaat wordt eveneens lam gelegd of verzand in maatschappelijke actie als we het Evangelie versmallen tot medemenselijkheid jegens de misdeelden. Het gaat om beide' (p. 47). Later handelt Noordegraaf hier nog breder over in verband met het werelddiakonaat. De daden van christenen spreken niet vanzelf. Duidelijk moet worden dat zij niet verricht worden vanuit een humanistische ideologie. 'Daarom vraagt de diakonale daad als uiting van de liefde van Christus altijd weer om het getuigenis van Zijn reddende liefde' (p. 219). Verwezen wordt naar het treffende woord van H. Berkhof: 'Het getuigenis zonder diakonia blijft leeg; zoals de diakonia zonder het getuigenis stom blijft'.

Wat Noordegraaf over de eenheid van woord en daad zegt, is aktueel nu wij in onze kring nadenken over het helpen van de *dichtbij* naasten. Wil dit helpen zich onderscheiden van humanitaire hulpverlening, dan zal de

naam van Christus hierbij genoemd moeten worden.

Wanneer de schrijver het ambt van de diaken bespreekt, benadrukt hij dat wij zijn dienst niet mogen losmaken van het geheel van de diakonia van de kerk. Het hart van deze diakonia is de bediening van de verzoening (2 Kor. 5 : 18-20). Daarom vormt de verkondiging van de verzoening de grondslag en het fundament voor alle diensten in de gemeente, dus ook de dienst van het helpen.

Aansluitend bij P.J. Roscam Abbing noemt Noordegraaf vier zaken, waarin diakenen de gemeente kunnen helpen om diakonaal bezig te zijn: 1. zorgen voor een organisatie; 2. informatie verschaffen; 3. instructie en scholing; 4. begeleiding van activiteiten.

Calvin liet het diakonaat ontspringen aan de avondmaalstafel. Noordegraaf wijst erop dat in de gereformeerde traditie de door Calvin gelegde verbinding te weinig is gehonoreerd. Liturgisch heeft deze binding ook bijna geen vorm gekregen. Noordegraaf haalt terecht de visie van Calvin naar voren. Diakenen moeten liturgisch bij de viering van het avondmaal betrokken blijven. Het is de moeite mijns inziens waard, erover na te denken, hoe wij deze betrokkenheid zouden kunnen vergroten.

De schrijver geeft ook ruime aandacht aan het thema van de *diakonale gemeente*. Hij wijst aan, hoe de gemeente meer gemotiveerd zou kunnen worden tot daadwerkelijk helpen. Naast de prediking noemt hij o.a. ook een diakonaal beleidsplan. Nuchter en wijs zijn de woorden: 'I-Telpen vraagt naast inzet ook zelfkennis, weten waar de grenzen van je mogelijkheden liggen. En de wijsheid van diakenen die op zoek mogen gaan naar de *charismata* van gemeenteleden, zal niet in het minst hierin mogen bestaan, dat zij mensen niet overvragen, maar bemoeiden en stimuleren en met hen zoeken naar de beste wijze waarop zij hun gaven kunnen inzetten' (p. 147). Wij moeten er rekening mee houden dat er verscheidenheid van gaven is (vgl. 1 Kor. 12 : 4). Wij kunnen niet allen hetzelfde. Ik denk dat groeien in geloof ook invet leiden tot het ontdekken van de gaven, waarinee de Geest ons siert, om juist die gaven in dienst van de gemeente te stellen.

Heel oriënterend vond ik het hoofdstuk over *diakonaat en samenleving*. Noordegraaf schetst de ontwikkeling van onze moderne verzorgingsstaat, en laat zien, in welk opzicht de gemeente haar roeping in deze staat kan vervullen. In dit verband spreekt hij over de 'mantelzorg' van de gemeente in de vorm van allerlei vrijwilligerswerk. Juist nu de zorg van de overheid terugtreedt en men het beleid wil ombuigen naar een 'zorgzame samenleving' moeten de diakenen alert zijn. De ombuiging in het con-

cept-verzorgingsstaat in de richting van sociale vernieuwing, waarbij in toenemende mate een beroep gedaan zal worden op de burgers en op het particulier initiatief, plaatst diakenen in deze jaren voor de taak juist hierin – in samenwerking met hen die verantwoordelijk zijn voor prediking en toerusting – de leden van de gemeente te wijzen op hun roeping tot dienst en solidariteit' (p. 189). In liet laatste hoofdstuk van zijn boek tekent de auteur de ontwikkeling van het werelddiakonaat. Daarbij krijgt ook de Wereldraad van Kerken ruime aandacht. Noordegraaf keert zich tegen de vennaatschappelijking en politisering van liet diakonaat. Opnieuw beklemtoont hij dat de hulpverlening niet zonder het evangelie van de verzoening kan. 'Het is de blijvende opdracht voor het (wereld)diakonaat niet te scheiden wat God in zijn wijsheid heeft **came**engevoegd' (p. 230).

Wij kunnen uit de studie van Noordegraaf veel leren. In kort bestek ontvangen wij gedegen informatie over het diakonaat. Dat de auteur Nederlands-hervormd is, blijkt op meer dan één bladzijde. Graag had ik zelf een wat kritischer opstel ling gezien met betrekking tot de organisatie van het werelddiakonaat in de Ned. Herv. Kerk. Maar dit neemt niet weg, dat wij de schrijver dankbaar kunnen zijn voor wat hij in dit helder geschreven boek ons geeft.

A.N. Hendriks

N.a.v.: A. Noordegraaf, *Oriëntatie in het diakonaat*, uitgave Boekencentrum b.v., Zoetermeer (1991).

WAT BETEKENT 'DE RELIGIEUZE FACTOR' IN ONS ONDERWIJS?

Ruim voor het bereiken van zijn dertigste levensjaar promoveerde Anne Bert Dijkstra op 4 juni j.l. aan de Rijksuniversiteit te Groningen op een proefschrift dat onder de titel *DE religieuze factor* inging op het thema 'Onderwijskansen en godsdienst: een vergelijkend onderzoek naar gereformeerd-vrijgemaakte scholen'. Intussen zit de jonge doctor (die eerder in dienst stond van het Landelijk Verband van Gereformeerde Schoolverenigingen) al hoog en breed in de USA waar hij zijn onderwijskundige kennis verder kan uitdragen en verdiepen. We feliciteren hem vanaf deze plaats alsnog met het behalen van zijn graad.

Het proefschrift heeft ook buiten 'onze kring' de aandacht getrokken, getuige een vrij uitvoerige bespreking in *NRC-Handelsblad*. Want liet fenomeen dat Dijkstra onderzocht, was nauw gerelateerd aan een breed bediscussieerd probleem in liet Nederlands onderwijs: Is er een duidelijke relatie tussen de schoolprestaties en het sociale milieu waaruit de leerling komt? En draagt godsdienst bij aan een succesvolle schoolcarrière? Is dan misschien liet sociale milieu niet zo bepalend meer? En ook dit: Leidt godsdienst tot seksegehouden achterstanden?

In liet tamelijk gesloten gereformeerd-vrijgemaakte onderwijs (d.w.z. ruim 100 basisscholen en zo'n 20 scholen voor voortgezet onderwijs, met in totaal circa 30.000 leerlingen!) zou liet immers wel eens zo kunnen zijn dat de prestaties hoger waren dan in andere al-of-niet-godsdienstig-gezinde scholen. Alleen al de sterke nadruk op waarden als arbeidszin, discipline (dus het zwoegen inet de door God geschonken talenten) zou een voorsortering kunnen betekenen. En dat niet alleen: er zou een definitieve voorrang uit kunnen voortvloeien. Maar zouden meisjes vergeleken met andere richtingen niet slechter scoren dan jongens? Dat waren de meest gangbare veronderstellingen waar Dijkstra zich over ging buigen.

Wat was nu de uitkomst van zijn onderzoek? Wel, wat tot nu toe een behoorlijk grote minderheid onder de deskundigen wel vermoedde: via de 454 in kaart gebrachte gereformeerde kinderen werd duidelijk dat die gemiddeld niets beter presteerden dan de andere Nederlandse scholieren. Sociale afkomst was hier dus evengoed bepalend voor het met succes volgen van een bepaald type (voort-

gezet) onderwijs. Wel was het waar dat gereformeerde kinderen minder gauw in het lager beroepsonderwijs (voortaan: voorbereidend beroepsonderwijs = vbo!) terecht kwamen. Maar daar stond weer tegenover dat men minder gauw op het HAVO en VWO terecht kon.

Ten aanzien van het sekseverschil leidde het onderzoek ook al niet tot bijzondere afwijkingen van de rest van de Nederlandse schoolwereld.

Heel informatief is het onderzoek ook waar het gaat om vragen als: Wat lezen de ouders? Waarover praat men in het gezin? Wat is het taalniveau? En wat zijn de maatschappelijk/culturele aspiraties binnen het huiselijke milieu?

Waar de jonge onderzoeker als vanzelf tegenaan liep was het min of meer vanzelfsprekende van het volgen van gereformeerd onderwijs. Hij heeft – gelet op een van zijn stellingen – wel een behoorlijke bedenking ten aanzien van de onderwijskwaliteit. Want de grotendeels wel verzekerde leerlingen-instroom in ons onderwijs, zo poneert Dijkstra het in stelling 6. 'vermindert het aantal prikkels dat scholen aanzet tot onderwijskwaliteit'. Dat zou dus betekenen dat de religieuze factor hier geen (extra?) stimulans vormt voor zaken als onderwijsvernieuwing. En dat de alsnog gewenste kwaliteitsverbetering misschien eerder door niet-religieuze factoren wordt bepaald.

Daarmee roept dit proefschrift ons allen op tot 'zelfonderzoek': ouders, schoolbesturen en onderwijsgevers zullen zich blijvend moeten bezinnen op de betekenis van 'de religieuze factor'. Niet zozeer vanuit bezorgdheid omtrent sociale status en de effecten daarvan, maar veel meer vakinhoudelijk. De pretenties van het gereformeerd onderwijs zijn toch nog steeds de moeite waard?

H. Veldman

N.a.v.: Anne Bert Dijkstra, *De religieuze factor. Onderwijskansen en godsdienst: een vergelijkend onderzoek naar gereformeerd-vrijgemaakte scholen*. Dissertatie Groningen. Uitg. Instituut voor toegepaste sociale wetenschappen. Nijmegen. ISBN 90-6370-865-3. Omvang 227 pagina's, prijs f 39,-.

Aapjes kijken bij Sonja

Als vervolg op wat in ons blad van 6 februari van de columnist J.L. Heldring werd geciteerd, geef ik het volgende van zijn hand door uit *NRC/Handelsblad* van 2 februari j.l.:

Allen zijn we blijkbaar, bewust of onbewust, in de ban van het vooruitgangsgeloof, dat ons de ogen doet sluiten voor zaken die daar niet mee in overeenstemming zijn, zoals de toename van het aantal mensen die nieuwe of oude zekerheden zoeken of althans genoeg hebben van de relativisering of, sterker, de ridiculisering, van bijna alle waarden. Vandaar dat de groei van de Evangelische Omroep (EO), die de NCRV in ledental is voorbijgestreefd, ons lieft verrast.

Dit was de teneur van mijn artikel van 19 januari, en ik concludeerde dat die 'hooghartige onverschilligheid' van de Nederlandse spraakmakende gemeente jegens andersdenkenden – een hooghartige onverschilligheid die grotendeels de media beheerst – in feite 'veel verontrustender is dan de groei van de EO' zelf.

Vind ik die groei dan verontrustend? Zo vroeg mij een lezer. Terecht, want ik had mij onzorgvuldig uitgedrukt. Ik vind de groei van de EO, als is hij mijn omroep niet, niet verontrustend. Hij is op zichzelf een gezonde, althans natuurlijke reactie op die relativisering en ridiculisering, die velen kennelijk niet meer een bevredigend antwoord vinden op de onzekerheden van deze tijd. Ik ga verder: ik onderschrijf de stelling die de historicus A.Th. van Deursen een jaar of zeven geleden poneerde: 'dat de rivaliteit tussen een levenskrachtig humanisme en een gezond calvinisme de beschaving omhoog stuwde, en dat de goede tijden voorbij waren toen het calvinisme niet meer in staat bleek voldoende partij te geven.'

Van Deursen formuleerde die stelling in de verleden tijd, omdat hij over het verleden sprak. Maar zijn stelling laat zich gemakkelijk in de tegenwoordige tijd transponeren: de rivaliteit tussen krachtige levensbeschouwingen is een voorwaarde voor een gezonde cultuur – ja voor die levensbeschouwingen zelf.

In zoverre verwelkom ik de groei van de EO. In elk geval neem ik hem serieus. Dat heeft R. Kuiper, voorzitter van de Vereniging van Christen-Historici, heel goed begrepen hlijkwijs zijn voortreffelijke artikel (27 januari) over 'De verrassende persistentie van het orthodoxe protestantisme', waarin hij reageerde op mijn artikel van 19 januari.

Ik acht mij dan ook ontslagen van de plicht te reageren op het ingezonden stuk van mr. F.B. Bakels RSzn. (25 januari), die mij 'onwetendheid vermengd met sarcasme en spijtigheid' verweet. De ernst waarmee Kuiper mijn poging tot analyse ondersteunde en aanvulde, is afdoende logenstraffing van deze bewering, die alleen juist is voor zover zij mijn onwetendheid betreft.

Intussen hebben we onlangs op de televisie weer eens een bevestiging kunnen zien dat de spraakmakende gemeenten andersdenkenden ridiculiseert. Sonja Barend had enkele strikt rooms-katholieken in haar praatprogramma uitgenodigd. De armen wisten blijkbaar niet waaraan zij zich overgeleverd hadden. Het werd een avond 'aapjes kijken'.

Sonja vroeg hun op een goed ogenblik of ze allemaal tegen de pil waren. Op hun volmondig ja barstte de zaal in lachen uit. Hetzelfde gebeurde na de – ontkennend beantwoorde – vraag of ze voorhuwelijks geslachtsverkeer geoorloofd vonden. Dat is dan het rolerante Amsterdam! (Terecht stelt een briefschrijfster

in *Trouw* (20 januari) de vraag of een zelfde antwoord uit joodse of moslimmond ook zo'n salvo van hilariteit zou hebben uitgelokt.)

Goed, deze keer waren het geen rechtzinnige protestanten, maar rechtzinnige rooms-katholieken die het mikpunt waren van spot. Maar dat doet niets af aan de geldigheid van de stelling: andersdenkenden worden door de spraakmakende gemeente in Nederland niet serieus genomen, en dat roept natuurlijk reacties op.

Dat die reacties zich onder andere uiten in een groei van de EO ligt voor de hand, en even voor de hand ligt het dat die groei niet uitsluitend toe te schrijven is aan een toeneming van het aantal orthodox-protestanten. De redenen om lid van de EO te worden zijn zeer gevarieerd, zoals blijkt uit de brieven die ik op mijn artikel van 19 januari mocht ontvangen.

Zo was er een zoon van geassimileerde joden, die schreef dat hij 'de viezigheid zat was waarmee men via andere omroepen telkens weer geconfronteerd wordt'.

Soortgelijke gevoelens uitte Ch.G.N. van Bussel, van huis uit katholiek, in zijn ingezonden stuk van 25 januari.

Een lid van een borrelclub op de Haagse Witte sociëteit schreef mij dat hem onlangs tot zijn verrassing gebleken was dat zeven van de tien leden van die club, van wie slechts één zeer principieel hervormd was (en de rest waarschijnlijk min of meer liberaal), lid van de EO waren. Misschien niet erg representatief, maar helemaal weg te lachen is dit ook weer niet. Een zelfde verschijnsel als het 'Zet meer liberalen naast Colijn' van 1937?

Een briefschrijfster was lid van de EO geworden omdat die vierkant voor Israël was, een andere om de neutrale reden dat die omroep zulke 'prachtige natuurfilms' bracht. En ten slotte was er een die tientjeslid was geworden ter wille van de pluriformiteit van ons omroepbestel: net zomin als de VPRO mocht de EO van hem verdwijnen.

De laatste redengeving benadert nog het meest de voorwaarde waarvan, volgens Van Deursen, de omhoogstuwung van onze beschaving afhankelijk is: rivaliteit tussen 'een levenskrachtig humanisme en een gezond calvinisme' (of, neem ik aan, een andere sterke geloofsovertuiging). De vraag is natuurlijk of de VPRO (dan wel de VARA of de AVRO) voor humanistisch kan doorgaan en of het Humanistisch Verbond levenskrachtig is.

W.G. de Vries

VAN RIETSCHOTEN

BOEKHANDEL

Boekhandel
Kantoorvakhandel
Kantoorinrichting

KANTOORVAKHANDEL

Keizerswaard 8, Rotterdam
Keizerswaard 73

KANTOORINRICHTING

Gebroken Meeldijk 123, Barendrecht
Tel. 010-4820488
Tel. 010-4821365
Tel. 01806-19744

Faxnr. 010-4793699, Rotterdam

Faxnr. 01806-21165, Barendrecht

UIT DE KERKEN

BEROEPEN

Beroepen: te Capelle aan de IJssel (derde predikantsplaats) en te Emmen (tweede predikantsplaats): Jt. Jansen te Almelo; te Dronten (wijk Zuid): R. de Graaf te Rouveen; te Emmeloord: P. Groenberg te Amersfoort-West.

Aangenomen naar Smilde: A. de Braak, kandidaat te Drachten, die bedankte voor: Bergschenhoek, Gees, Kantens, Loenen-Abcoude i.c.m. Weesp-Nigtevegt, Ten Post i.c.m. Garrelswear en Zevenbergen.

Toegelaten tot de dienst des Woords door de classis Groningen: T. Schutte, beroepen predikant te Wetsinge-Sauwerd.

Doctoraal examen: Aan de Theologische Universiteit slaagde voor het doctoraal examen rev. W. Huizinga te Armadale, Australië.

ZENDING DICHTERBIJ

Een nieuwe reeks over zending!

Zending dichterbij heeft de moed en de intentie bezinning te geven over de gereformeerde zending. Deze nieuwe reeks staat onder redactie van dr. Chr. Fahner, drs. W. van Heest, dr. L.J. Joosse en ds. D.Ph.C. Looijen.

Het eerste deel heet *Leren hoe hij wand'len moet* en biedt zes opstellen rond het belangrijke thema van de verhouding tussen woord en daad in de zending. De bijbelgegevens komen uitvoerig aan bod, terwijl ook naar de zendingshistorie wordt geluisterd. Tenslotte worden concrete werkvormen aangereikt.

Medewerkers aan deze bundel zijn: ds. J. van Amstel, drs. M.K. Drost (+), drs. W. van Heest, prof. dr. B.J. Oosterhoff en dr. L. Westland.

120 pag., paperback, f 16,90

verkrijgbaar in de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
Tel. 01100 - 15591